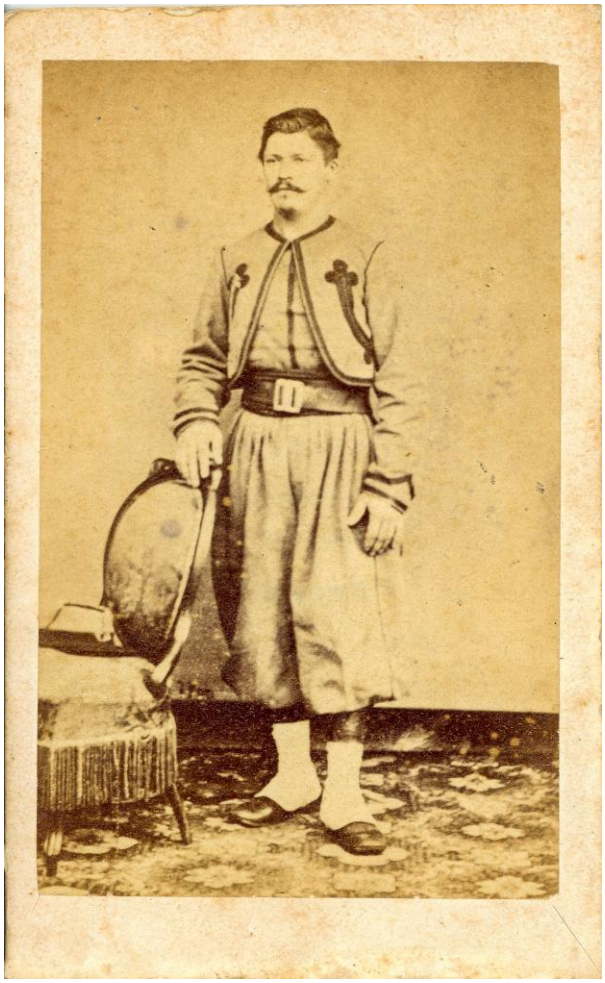
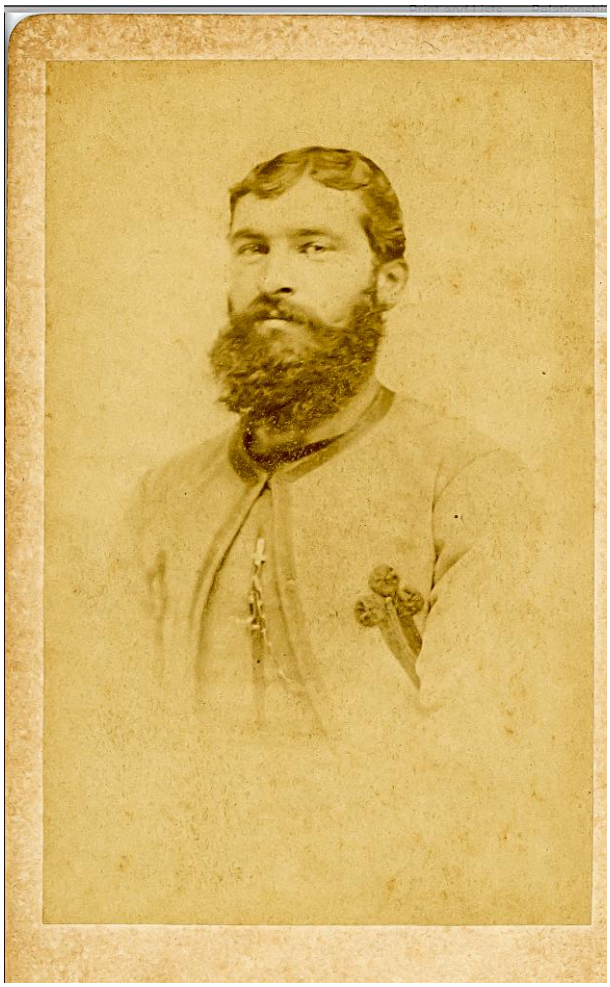
Twee broers uit Varik in dienst van de paus

Martinus en Joannes van Schaik als pauselijke zouaven in 1870

Martinus van Schaik 1845-1916

Joannes van Schaik 1849-1912

Een historisch familieverhaal

Varik Rome Rotterdam Ewijk

Samengesteld uit familieonderzoek archiefstukken en museumdocumentatie oktober 2026

Vooraf

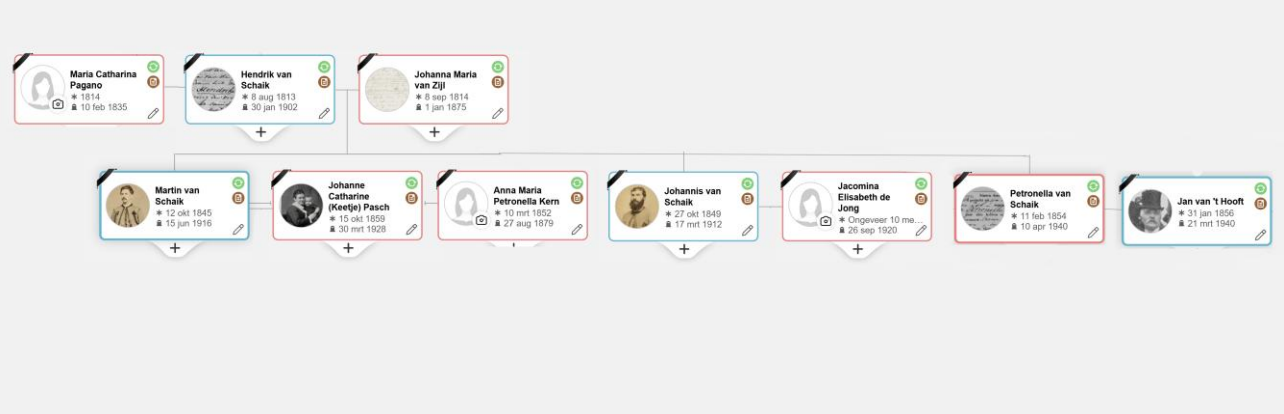
Twee schipperszonen uit Varik tekenden in juli 1870 voor twee jaar dienst in het leger van paus Pius IX. Ruim twee maanden later bestond dat leger niet meer.

Dit verhaal volgt Martinus en Joannes van Schaik vanaf hun jeugd in Varik, via Brussel en Rome, tot hun latere bestaan als schippers en huisvaders. De bewaard gebleven documenten brengen hen opmerkelijk dichtbij: hun handtekeningen, signalementen, kleding, wapens en zelfs het bedrag dat zij na afloop nog tegoed hadden.

Niet alles is bekend. Er is geen persoonlijk dagboek gevonden en ook geen rechtstreeks verslag van hun thuiskomst in Varik. Daarom maakt de tekst steeds onderscheid tussen wat in documenten vaststaat, wat aannemelijk is en wat onbekend blijft. Dat maakt hun geschiedenis niet minder boeiend. Soms is een lege bladzijde minstens zo veelzeggend als een volle.

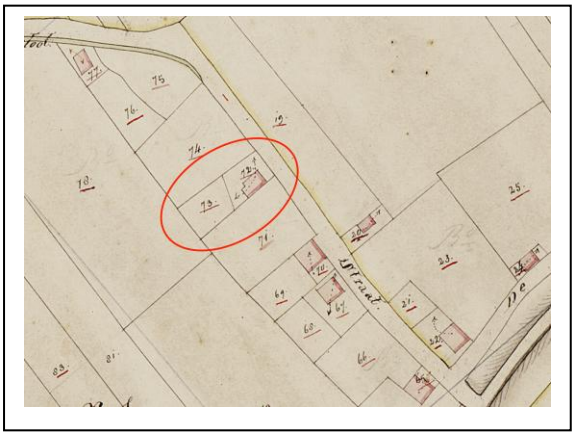
Vaststaand	Geboortegegevens dienstnummers data beroepen huwelijken en overlijdens
Waarschijnlijk	Dat de broers als nieuwelingen vooral opleiding wachtlopen en exercitie meemaakten
Niet aangetoond	Persoonlijke deelname aan gevechten een feestelijke ontvangst in Varik en toestemming van koning Willem III
Algemene achtergrond	Werving reisroute val van Rome en de gevolgen voor Nederlandse zouaven

Hier zie je een deel van de stamboom van de familie van Schaik.
Hendrik van Schaik en Johanna Maria van Zijl (zijn tweede vrouw) hadden 12 kinderen.
Waaronder dus Martin en Johannis. En ook Petronella van Schaik die met Jan van ’t Hooft getrouwd was.
Zodoende zijn zij o.a. ook familie van Vincent van ’t Hoofd, Martin van ’t Hoofd en Luuk van ’t Hoofd enz. en ook van Kathy Bronmans en nog veel andere dorpsgenoten.

Varik omstreeks 1870

Hun vertrek begon niet in Rome of Brussel maar in een katholiek schippersgezin aan de Achterstraat.

Links de kaart uit 1832, Toen woonde Hendrik van Schaik in de Achterstraat, wat nu huisnummer 36 is.
Het hele gezin woonde op deze plaats.
Het huidige huis dateert van na 1870 en is dus niet het huis dat de broers zelf hebben gekend.

Martinus werd op 12 oktober 1845 in Varik geboren en Joannes op 27 oktober 1849. Hun ouders waren schipper Hendrik van Schaik en Johanna Maria van Zijl. Het gezin telde twaalf kinderen; Martin was het vijfde kind en Jan het zevende. [1]

Het adres wordt in het lokale onderzoek verbonden met de huidige Achterstraat 36. De plek is betekenisvol, maar de afgebeelde woning is later gebouwd. Wie zich het vertrek van de broers voorstelt, moet dus vooral denken aan dezelfde straat en omgeving, niet automatisch aan dezelfde gevel. [2]

De familie was rooms-katholiek. In 1870 stond de katholieke kerk nog aan de Korte Stukken. De grote neogotische Petrus en Pauluskerk aan de Grotestraat werd pas in 1878 en 1879 gebouwd. Martin en Jan vertrokken dus vanuit een ander kerkgebouw dan het gebouw dat Varik nu kent. [3]

Twee schipperszonen

De rivier was hun eerste wereld. Voor Martinus was het schippersbedrijf al officieel geregeld voordat Rome in beeld kwam.

Nederlandsche staatscourant 03-01-1867

*** Bij Acte, van den 28sten December 1866, van het Kantongeregt te Geldermalsen, heeft *Hendrik van Schaïk*, Schipper te Varik, aan zijnen Zoon *Martinus van Schaïk*, oud 21 jaar, mede te Varik woonachtig, Handligting verleend tot het uitoefenen van het Schippersbedrijf en den aankleve van dien.

Geschiedende hiervan deze afkondiging ingevolge art. 486 van het Burgerlijk Wetboek.

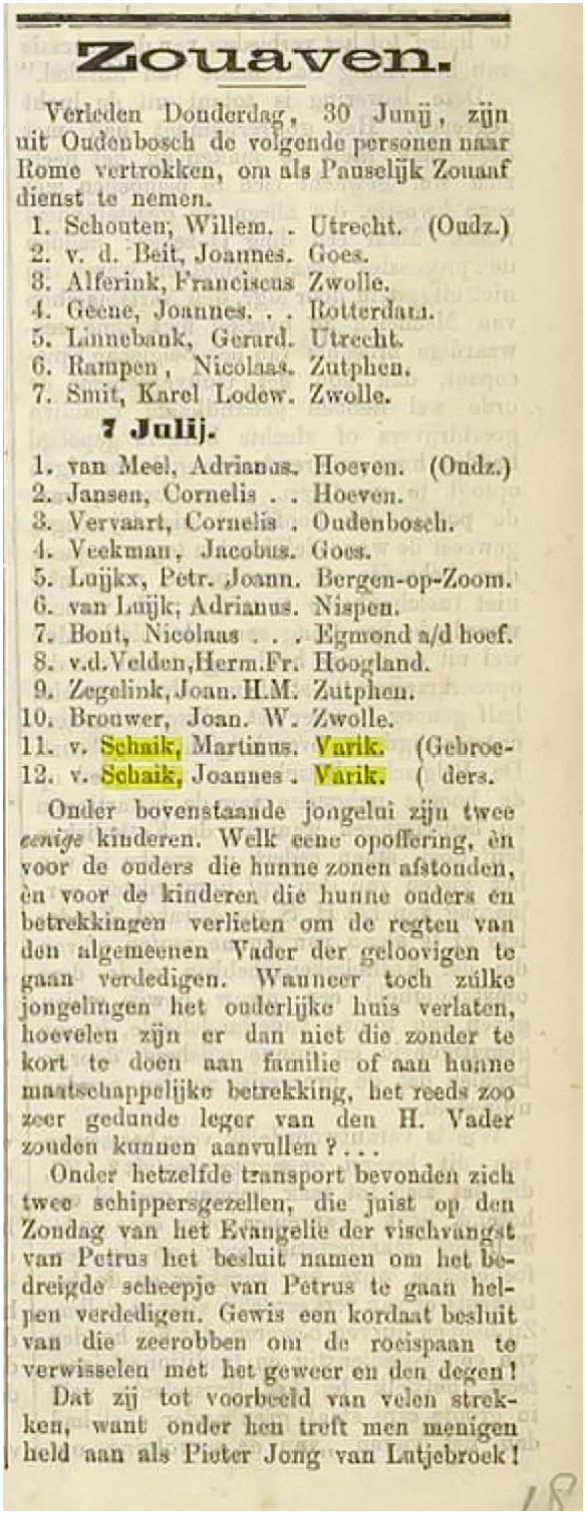
De Griffier bij het Kantongeregt voornoemd,
O. P. VERWEY *W.-Gz.*

Nederlandsche Staatscourant van 3 januari 1867. Hendrik van Schaik verleende zijn 21-jarige zoon Martinus handlichting voor het schippersbedrijf.

Op 28 december 1866 gaf vader Hendrik zijn 21-jarige zoon Martinus via het kantongerecht in Geldermalsen handlichting. Daardoor mocht Martin zelfstandig het schippersbedrijf uitoefenen en de bijbehorende zaken regelen. De bekendmaking verscheen enkele dagen later in de Nederlandsche Staatscourant.[4]

Ook Jan werkte later als schipper en los werkman. De rivier en de scheepvaart waren voor beide broers dus geen romantisch decor, maar dagelijks werk. Dat verklaart ook waarom een katholieke krant hen in juli 1870 waarschijnlijk herkende als twee schippersgezellen.

Een bericht in de krant

Zouaven.

Verleden Donderdag, 30 Junij, zijn uit Oudenbosch de volgende personen naar Rome vertrokken, om als Pauselijk Zouaaf dienst te nemen.

1. Schouten, Willem. . Utrecht. (Oudz.)
2. v. d. Beit, Joannes. Goes.
3. Alferink, Franciscus Zwolle.
4. Geene, Joannes. . . Rotterdam.
5. Linnebank, Gerard. Utrecht.
6. Rampen, Nicolaas. Zutphen.
7. Smit, Karel Lodew. Zwolle.

7 Julij.

1. van Meel, Adrianus. Hoeven. (Oudz.)
2. Jansen, Cornelis . . Hoeven.
3. Vervaart, Cornelis . Oudenbosch.
4. Veekman, Jacobus. Goes.
5. Luijkx, Petr. Joann. Bergen-op-Zoom.
6. van Luijk, Adrianus. Nispen.
7. Bont, Nicolaas . . . Egmond a/d hoef.
8. v.d.Velden,Herm.Fr. Hoogland.
9. Zegelink, Joan. H.M. Zutphen.
10. Brouwer, Joan. W. Zwolle.
11. v. Schaik, Martinus. Varik. (Gebroe-
12. v. Schaik, Joannes. Varik. (ders.

Onder bovenstaande jongelui zijn twee *eenige* kinderen. Welk eene opoffering, èn voor de ouders die hunne zonen afstonden, èn voor de kinderen die hunne ouders en betrekkingen verlieten om de regten van den algemeenen Vader der geloovigen te gaan verdedigen. Wanneer toch zulke jongelingen het ouderlijke huis verlaten, hoevelen zijn er dan niet die zonder te kort te doen aan familie of aan hunne maatschappelijke betrekking, het reeds zoo zeer gedunde leger van den H. Vader zouden kunnen aanvullen?...

Onder hetzelfde transport bevonden zich twee schippersgezellen, die juist op den Zondag van het Evangelie der vischvangst van Petrus het besluit namen om het bedreigde scheepje van Petrus te gaan helpen verdedigen. Gewis een kordaat besluit van die zeerobben om de roeispaan te verwisselen met het geweer en den degen!

Dat zij tot voorbeeld van velen strekken, want onder hen treft men menigen held aan als Pieter Jong van Lutjebroek!

Krantenbericht uit juli 1870 met Martinus en Joannes van Schaik onder de vertrekkende zouaven. Direct onder de lijst worden twee schippersgezellen beschreven.

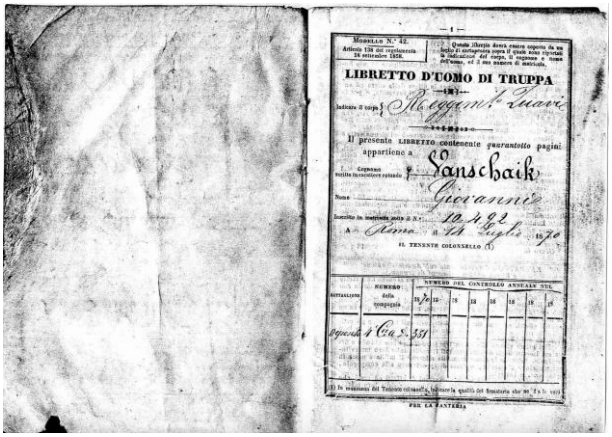
De krant schreef in bloemrijke taal dat zij besloten het "bedreigde scheepje van Petrus" te helpen en "den riem met het geweer" te verwisselen. Het is journalistieke retoriek, maar de combinatie van twee broers uit Varik en twee schippersgezellen in hetzelfde transport maakt de verwijzing zeer aannemelijk.
Volgens dit krantenbericht namen de twee schippersgezellen hun besluit op de zondag waarop in de kerk het Evangelie over de visvangst van Petrus werd gelezen. Vrijwel zeker bedoelde de krant daarmee Martin en Jan van Schaik. [5]

Waarom naar Rome

Voor Nederlandse katholieken was de strijd om de Kerkelijke Staat geen verre Italiaanse kwestie maar een oproep tot trouw aan de paus.

Zouavenuniform in het Nederlands Zouavenmuseum

Jans zakboekje met de Italiaanse naam Giovanni Vanschaik

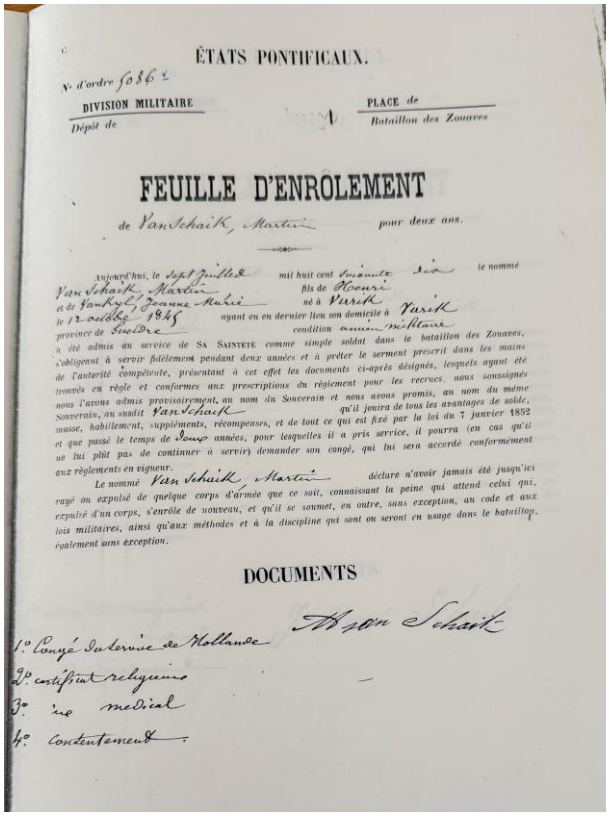
In de negentiende eeuw werd Italië stap voor stap verenigd. De paus bestuurde toen nog een eigen gebied in Midden-Italië. Toen dat gebied werd bedreigd, riep paus Pius IX katholieke jongemannen op om als vrijwilliger dienst te nemen. Van de ongeveer 11.000 militairen in het pauselijke zouavenregiment kwamen er ruim 3.100 uit Nederland.[6]

De werving verliep via preken, katholieke kranten en plaatselijke geestelijken. Een kandidaat moest ongehuwd zijn, medisch geschikt en van goed katholiek gedrag. De zouaven droegen een opvallend grijs uniform met rode biezen en een korte wijde broek. Onopvallend door Rome lopen was er dus niet bij.

Martin was 24 jaar en Jan 20 jaar toen zij vertrokken. Zij waren geen kinderen, maar jonge mannen met werkervaring. Hun keuze kan uit geloofsovertuiging zijn voortgekomen, mogelijk vermengd met avontuur en de aantrekkingskracht van een reis die voor Betuwse schipperszonen ver buiten de gewone vaarroute lag. Hun eigen woorden daarover zijn niet bewaard.

Van Varik naar Rome

De administratie is nauwkeuriger bewaard gebleven dan hun gedachten bij het afscheid.

ÉTATS PONTIFICAUX.

N° d'ordre 5086

DIVISION MILITAIRE
Dépôt de

PLACE de
Bataillon des Zouaves

FEUILLE D'ENRÔLEMENT

de Van Schaik, Martin pour deux ans.

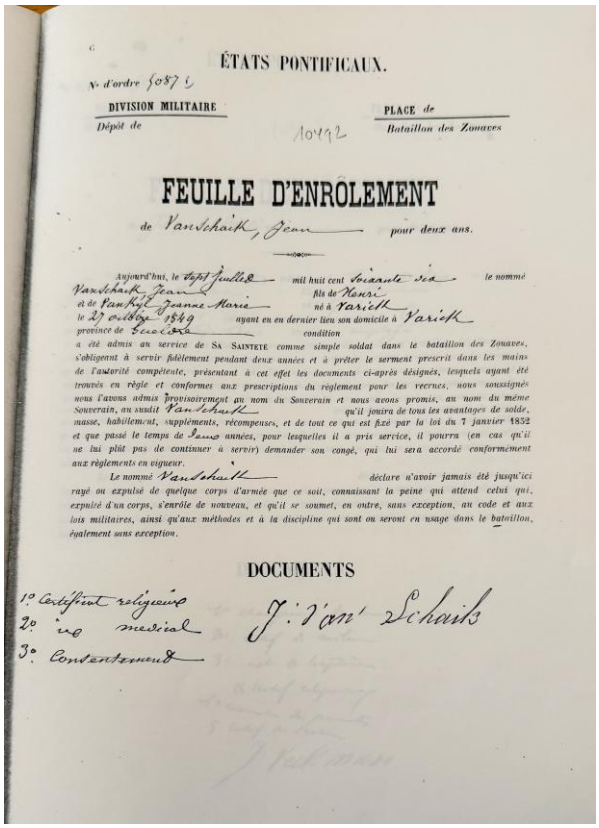
Aujourd'hui, le 7 juillet mil huit cent soixante dix le nommé Van Schaik, Martin fils de Henri et de Van Kuyk, Jeanne Marie né à Varik le 12 octobre 1845 ayant eu en dernier lieu son domicile à Varik province de Gueldre condition cultivateur a été admis au service de Sa Sainteté comme simple soldat dans le bataillon des Zouaves, s'obligeant à servir fidèlement pendant deux années et à prêter le serment prescrit dans les mains de l'autorité compétente, présentant à cet effet les documents ci-après désignés, lesquels ayant été trouvés en règle et conformes aux prescriptions du règlement pour les recrues, nous soussignés nous l'avons admis provisoirement, au nom du Souverain et nous avons promis, au nom du même Souverain, au susdit Van Schaik qu'il jouira de tous les avantages de solde, masse, habillement, suppléments, récompenses, et de tout ce qui est fixé par la loi du 7 janvier 1832 et que passé le temps de deux années, pour lesquelles il a pris service, il pourra (en cas qu'il ne lui plût pas de continuer à servir) demander son congé, qui lui sera accordé conformément aux règlements en vigueur.

Le nommé Van Schaik, Martin déclare n'avoir jamais été jusqu'ici rayé ou expulsé de quelque corps d'armée que ce soit, connaissant la peine qui attend celui qui, expulsé d'un corps, s'enrôle de nouveau, et qu'il se soumet, en outre, sans exception, au code et aux lois militaires, ainsi qu'aux méthodes et à la discipline qui sont ou seront en usage dans le bataillon, également sans exception.

DOCUMENTS

1° Congé de service de Hollande
2° certificat religieux
3° id medical
4° Contentement

Van Schaik

ÉTATS PONTIFICAUX.

N° d'ordre 5087

DIVISION MILITAIRE
Dépôt de

10492

PLACE de
Bataillon des Zouaves

FEUILLE D'ENRÔLEMENT

de Van Schaik, Jean pour deux ans.

Aujourd'hui, le 7 juillet mil huit cent soixante dix le nommé Van Schaik, Jean fils de Henri et de Van Kuyk, Jeanne Marie né à Varik le 27 octobre 1849 ayant eu en dernier lieu son domicile à Varik province de Gueldre condition a été admis au service de Sa Sainteté comme simple soldat dans le bataillon des Zouaves, s'obligeant à servir fidèlement pendant deux années et à prêter le serment prescrit dans les mains de l'autorité compétente, présentant à cet effet les documents ci-après désignés, lesquels ayant été trouvés en règle et conformes aux prescriptions du règlement pour les recrues, nous soussignés nous l'avons admis provisoirement au nom du Souverain et nous avons promis, au nom du même Souverain, au susdit Van Schaik qu'il jouira de tous les avantages de solde, masse, habillement, suppléments, récompenses, et de tout ce qui est fixé par la loi du 7 janvier 1832 et que passé le temps de deux années, pour lesquelles il a pris service, il pourra (en cas qu'il ne lui plût pas de continuer à servir) demander son congé, qui lui sera accordé conformement aux règlements en vigueur.

Le nommé Van Schaik déclare n'avoir jamais été jusqu'ici rayé ou expulsé de quelque corps d'armée que ce soit, connaissant la peine qui attend celui qui, expulsé d'un corps, s'enrôle de nouveau, et qu'il se soumet, en outre, sans exception, au code et aux lois militaires, ainsi qu'aux méthodes et à la discipline qui sont ou seront en usage dans le bataillon, également sans exception.

DOCUMENTS

1° Certificat religieux
2° id medical
3° Contentement

J. Van Schaik

Martinus voorlopig nummer 5086

Joannes voorlopig nummer 5087

Eerst vertrokken ze naar Oudenbosch. Dat was voor de toekomstige Nederlandse Zouaven het aanmeldpunt. Hoe zij daar kwamen weten we niet, mogelijk per schip eerst naar Rotterdam en van daaruit de trein naar Oudenbosch. Vandaar uit werden ze per trein naar Brussel gebracht.
Op 7 juli 1870 tekenden de broers in Brussel kort na elkaar voor voorlopige dienst: Martinus onder nummer 5086 en Joannes onder nummer 5087. Beiden brachten ouderlijke toestemming mee, plus een medisch en religieus getuigschrift. Martin had bovendien een Nederlandse militaire verlofbrief bij zich. [7]

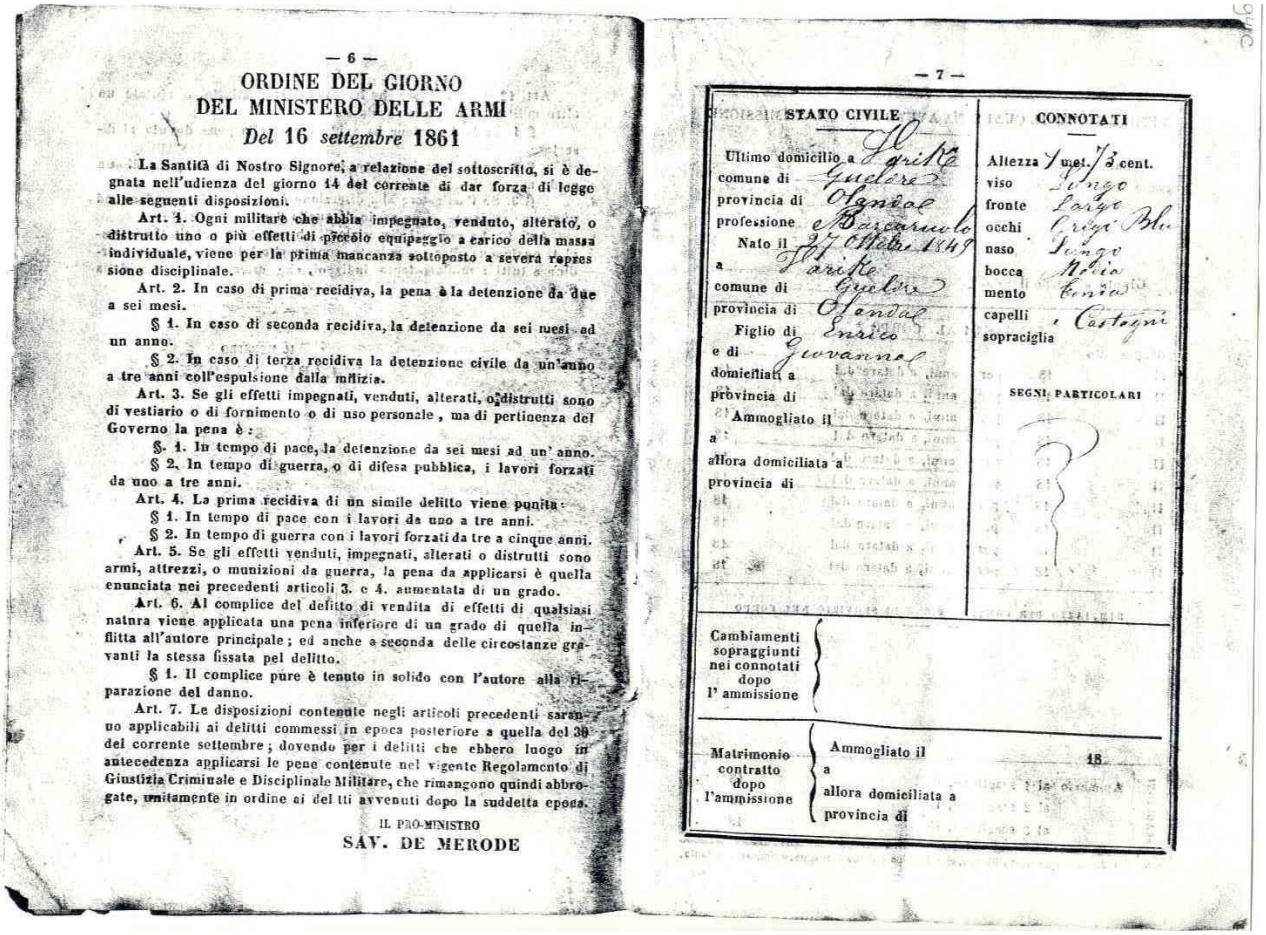
Die ouderlijke toestemming is belangrijk, maar mag niet worden verward met toestemming van koning Willem III om in vreemde krijgsdienst te treden. Een koninklijke vergunning voor Martin of Jan is in het onderzochte materiaal niet gevonden.

Met dertien Belgen en negentien Nederlanders reisden zij verder. Een week later, op 14 juli 1870 namen zij in Rome officieel dienst, samen met zeven Fransen en een Italiaan. Martin kreeg stamnummer 10491 en Jan 10492. Beiden werden bij het derde depot ondergebracht. [8]

Hun verbintenis gold voor twee jaar. De geschiedenis hield zich niet aan dat contract.

Jan wordt Giovanni

In Rome werd Joannes van Schaik in de administratie Giovanni Vanschaik. Zijn zakboekje vertelt meer dan een portret ooit kan doen.

— 6 —

ORDINE DEL GIORNO
DEL MINISTERO DELLE ARMI
Del 16 *settembre* 1861

La Santità di Nostro Signore, a relazione del sottoscritto, si è degnata nell'udienza del giorno 14 del corrente di dar forza di legge alle seguenti disposizioni.

Art. 1. Ogni militare che abbia impegnato, venduto, alterato, o distrutto uno o più effetti di piccolo equipaggio a carico della massa individuale, viene per la prima mancanza sottoposto a severa repressione disciplinale.

Art. 2. In caso di prima recidiva, la pena è la detenzione da due a sei mesi.

§ 1. In caso di seconda recidiva, la detenzione da sei mesi ad un anno.

§ 2. In caso di terza recidiva la detenzione civile da un'anno a tre anni coll'espulsione dalla milizia.

Art. 3. Se gli effetti impegnati, venduti, alterati, o distrutti sono di vestiario o di fornimento o di uso personale, ma di pertinenza del Governo la pena è:

§. 1. In tempo di pace, la detenzione da sei mesi ad un' anno.

§ 2. In tempo di guerra, o di difesa pubblica, i lavori forzati da uno a tre anni.

Art. 4. La prima recidiva di un simile delitto viene punita:

§ 1. In tempo di pace con i lavori da uno a tre anni.

§ 2. In tempo di guerra con i lavori forzati da tre a cinque anni.

Art. 5. Se gli effetti venduti, impegnati, alterati o distrutti sono armi, attrezzi, o munizioni da guerra, la pena da applicarsi è quella enunciata nei precedenti articoli 3. e 4. aumentata di un grado.

Art. 6. Al complice del delitto di vendita di effetti di qualsiasi natura viene applicata una pena inferiore di un grado di quella inflitta all'autore principale; ed anche a seconda delle circostanze gravanti la stessa fissata pel delitto.

§ 1. Il complice pure è tenuto in solido con l'autore alla riparazione del danno.

Art. 7. Le disposizioni contenute negli articoli precedenti saranno applicabili ai delitti commessi in epoca posteriore a quella del 30 del corrente settembre; dovendo per i delitti che ebbero luogo in antecedenza applicarsi le pene contenute nel vigente Regolamento di Giustizia Criminale e Disciplinale Militare, che rimangono quindi abbrogate, unitamente in ordine ai delitti avvenuti dopo la suddetta epoca.

IL PRO-MINISTRO
SAV. DE MERODE

— 7 —

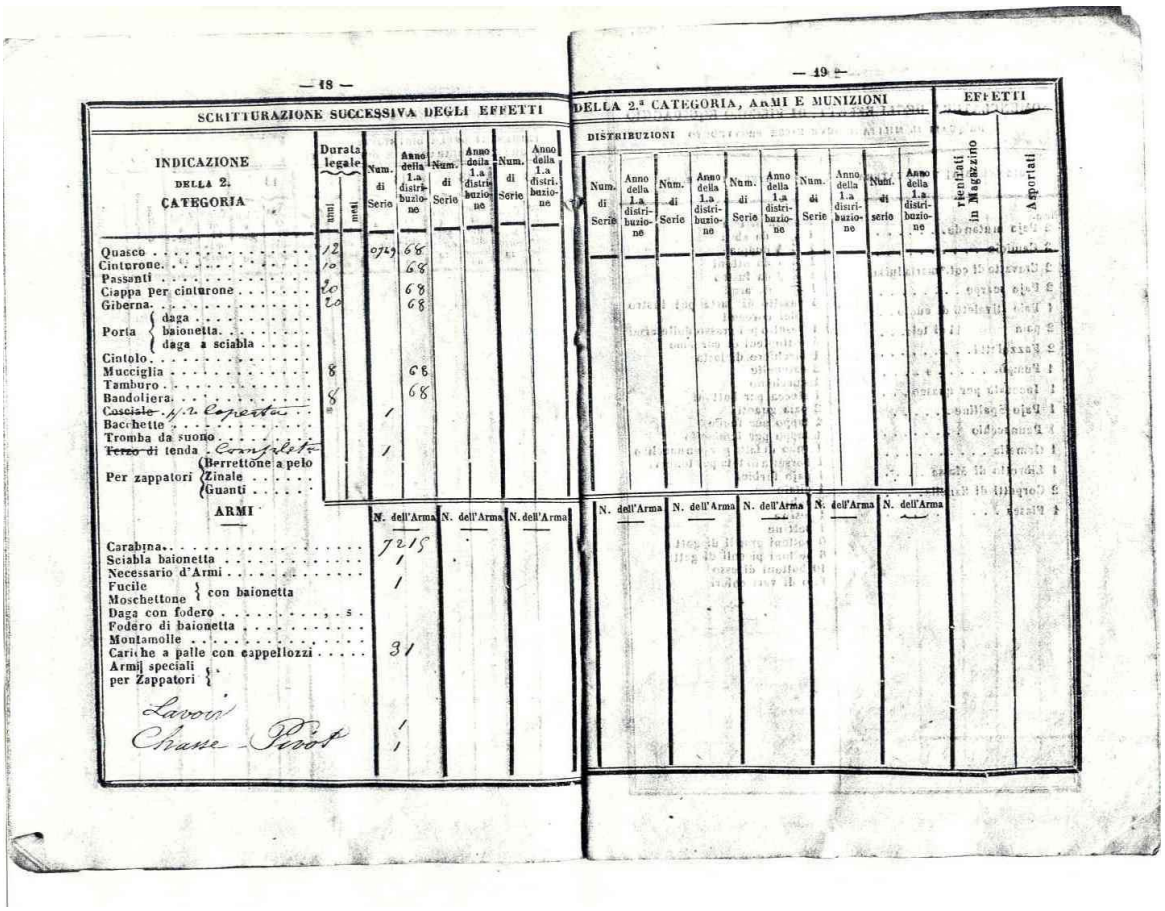
STATO CIVILE		CONNOTATI	
Ultimo domicilio a	Varike	Altezza	1 met. 73 cent.
comune di	Giulave	viso	Lungo
provincia di	Ognina	fronte	Largo
professione	Barcaiuolo	occhi	Grigi Blu
Nato il	27 Ottobre 1849	naso	Lungo
a	Varike	bocca	Media
comune di	Giulave	mento	Ovale
provincia di	Ognina	capelli	Castagni
Figlio di	Enrico	sopraciglia	
e di	Giovanna		
domiciliati a		SEGNI PARTICOLARI	
provincia di			
Ammogliato il			
a			
allora domiciliata a			
provincia di			
Cambiamenti sopraggiunti nei connotati dopo l'ammissione			
Matrimonio contratto dopo l'ammissione	Ammogliato il 18 a allora domiciliata a provincia di		

Signalement en persoonsgegevens in het militaire zakboekje van Joannes. De gegevens zijn in het Italiaans ingevuld.

De Italiaanse klerk noteerde zijn beroep als barcaiuolo, schipper of bootman, en zijn laatste woonplaats als Varik. Zijn ouders werden Enrico en Giovanna. Jan was 1,73 meter lang, had een lang gezicht, breed voorhoofd, grijsblauwe ogen, een lange neus, een middelgrote mond en kastanjebruin haar. [9]

Het zakboek vermeldt dat hij zich als vrijwilliger voor twee jaar verbond en op 14 juli bij het korps kwam. Andere bladzijden registreren kleding en uitrusting. Er lijkt een karabijn met nummer 7215 te zijn uitgereikt, een sabelbajonet en 31 patronen. Zulke details halen het verhaal uit de sfeer van legende en zetten een echte jonge man voor ons neer.

Kleding en uitrusting

— 18 —

SCRITTURAZIONE SUCCESSIVA DEGLI EFFETTI

INDICAZIONE DELLA 2. CATEGORIA	Durata legale anni	Durata legale mesi	Num. di Serie	Anno della 1.a distribuzione	Num. di Serie	Anno della 1.a distribuzione	Num. di Serie	Anno della 1.a distribuzione
Quasco	12		074	68				
Cinturone	10			68				
Passanti								
Ciappa per cinturone	10			68				
Giberna	20			68				
Porta daga								
Porta baionetta								
Porta daga a sciabla								
Cintolo								
Mucciglia	8			68				
Tamburo								
Bandoliera	8			68				
~~Cuscisle~~ p.r. Coperta			1					
Bacchette								
Tromba da suono								
~~Ferzo~~ di tenda Completo			1					
Per zappatori Berrettone a pelo								
Per zappatori Zinale								
Per zappatori Guanti								
ARMI			N. dell'Arma		N. dell'Arma		N. dell'Arma	
Carabina			7215					
Sciabla baionetta			1					
Necessario d'Armi			1					
Fucile / Moschettone con baionetta								
Daga con fodero								
Fodero di baionetta								
Montamolle								
Cariche a palle con cappellozzi			31					
Armij speciali per Zappatori								
Lavoir			1					
Chasse Pot			1					

— 19 —

DELLA 2.ª CATEGORIA, ARMI E MUNIZIONI

DISTRIBUZIONI

Num. di Serie	Anno della 1.a distribuzione	Num. di Serie	Anno della 1.a distribuzione	Num. di Serie	Anno della 1.a distribuzione	Num. di Serie	Anno della 1.a distribuzione	Num. di serio	Anno della 1.a distribuzione
N. dell'Arma		N. dell'Arma		N. dell'Arma		N. dell'Arma		N. dell'Arma	

EFFETTI

rientrati in Magazzino	Asportati

Bladzijden uit Jans zakboekje met kleding uitrusting wapens en munitie. Bij de karabijn staat nummer 7215 en bij de patronen het getal 31.

Deze pagina is een uitrustingsregister van Jan, oftewel *Giovanni Vanschaik*. Met daarop de volgende verstrekte of toegewezen spullen:

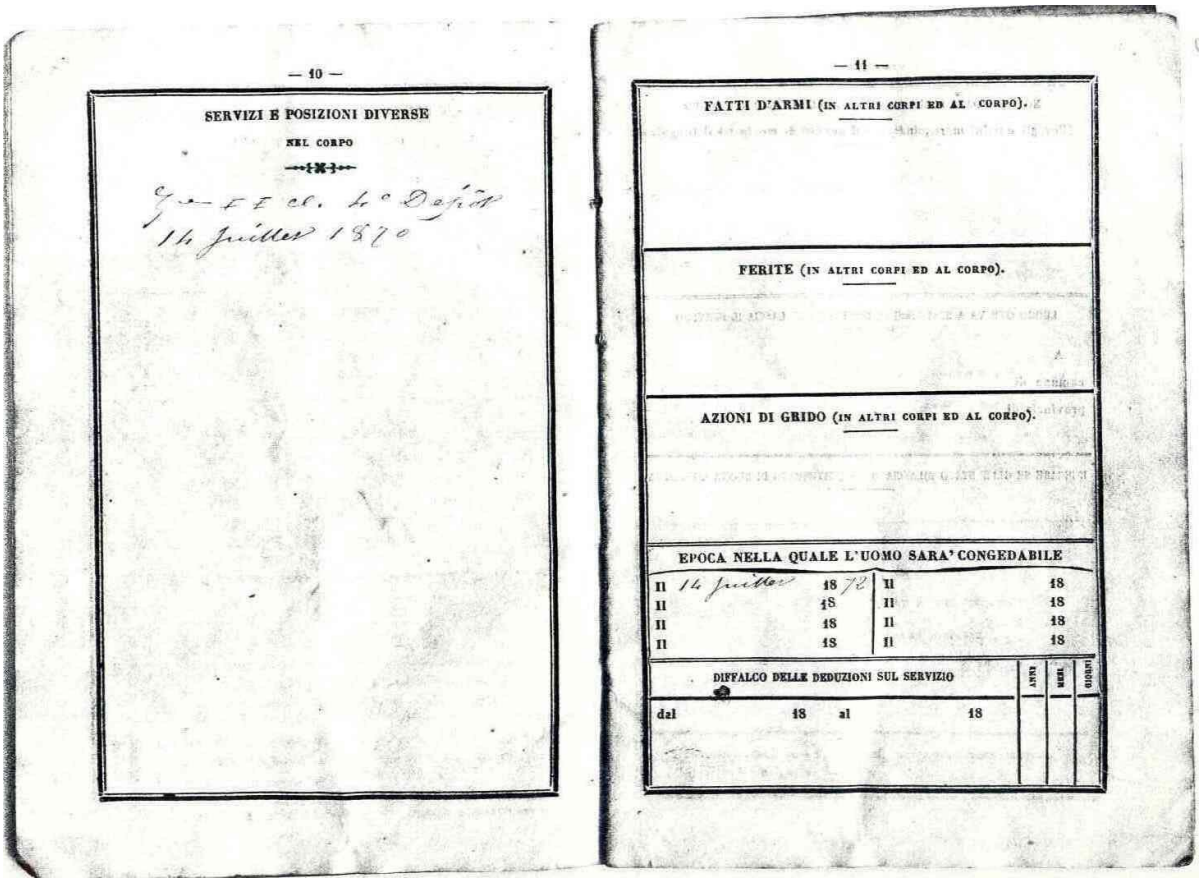
Italiaans	**Betekenis**
Quasco	sjako, het militaire hoofddeksel; nummer 074
Cinturone	brede leren koppelriem
Ciappa per cinturone	gesp of metalen plaat van de koppelriem
Giberna	patroontas
Mucciglia	ransel of rugzak
Bandoliera	draagriem over de schouder
Ferro di tenda – completo	complete tentharing of tentbeslag
Carabina	karabijn met wapennummer **7215**
Sciabla baionetta	één sabelbajonet
Necessario d'armi	één onderhouds- of gereedschapsset voor het wapen
Cariche a palle con cappellozzi	31 patronen met kogels en slaghoedjes

Een *giberna* was een leren of stoffen tas voor patronen; de *bandoliera* was de draagriem waaraan zulke uitrusting kon hangen.
Onderaan één **lavoir**: een hulpstuk voor het schoonmaken van de loop.
Bovendien een **"Chasse-Pot"** een verwijzing naar het Franse Chassepot-geweer

De getallen **12, 10, 20 en 8** links zijn waarschijnlijk de voorgeschreven gebruiksduur van de spullen, niet de aantallen. Het getal **68** staat in de kolom “jaar van de eerste uitgifte”. Een deel van Jans uitrusting was dus vermoedelijk materiaal dat al in **1868** voor het eerst was verstrekt. Hij kreeg in 1870 blijkbaar niet alles fonkelnieuw mee naar Rome.

Hebben zij gevochten

Waarschijnlijk veel minder dan latere verhalen over heldhaftige zouaven doen vermoeden.

— 10 —

SERVIZI E POSIZIONI DIVERSE

NEL CORPO

Jean F E cl. 4e Dépôt
14 juillet 1870

— 11 —

FATTI D'ARMI (IN ALTRI CORPI ED AL CORPO).

FERITE (IN ALTRI CORPI ED AL CORPO).

AZIONI DI GRIDO (IN ALTRI CORPI ED AL CORPO).

EPOCA NELLA QUALE L'UOMO SARA' CONGEDABILE

Il	14 juillet	18 72	Il		18
Il		18	Il		18
Il		18	Il		18
Il		18	Il		18

DIFFALCO DELLE DEDUZIONI SUL SERVIZIO

ANNI MESI GIORNI

dal 18 al 18

De rubrieken voor krijgsverrichtingen verwondingen en dappere daden in Jans zakboekje zijn leeg gebleven.

De broers waren pas op 14 juli officieel in dienst. Zij moesten nog worden ingedeeld, uitgerust, gedrild en vertrouwd raken met de militaire discipline. Het Nederlands Zouavenmuseum beschrijft dat nieuw aangekomen zouaven na een korte training vooral exerceerden, marcheerden en wachtliepen. [10]

In Jans zakboek zijn de vakken voor krijgsverrichtingen, verwondingen en dappere daden leeg. Dat is geen absoluut bewijs dat hij nooit onder vuur kwam, en over Martin ontbreekt zo een volledig boekje. Wel is het sterke aanwijzing dat voor Jan geen gevecht, wond of onderscheiding officieel werd geregistreerd.

Daarom is de voorzichtigste conclusie: zij waren soldaten, maar hun korte diensttijd lijkt vooral uit opleiding en garnizoensdienst te hebben bestaan. De pagina voor heldendaden bleef opvallend netjes.

De val van Rome

Op 20 september 1870 eindigde niet alleen hun dienst maar ook de wereld waarvoor zij naar Italië waren gereisd.

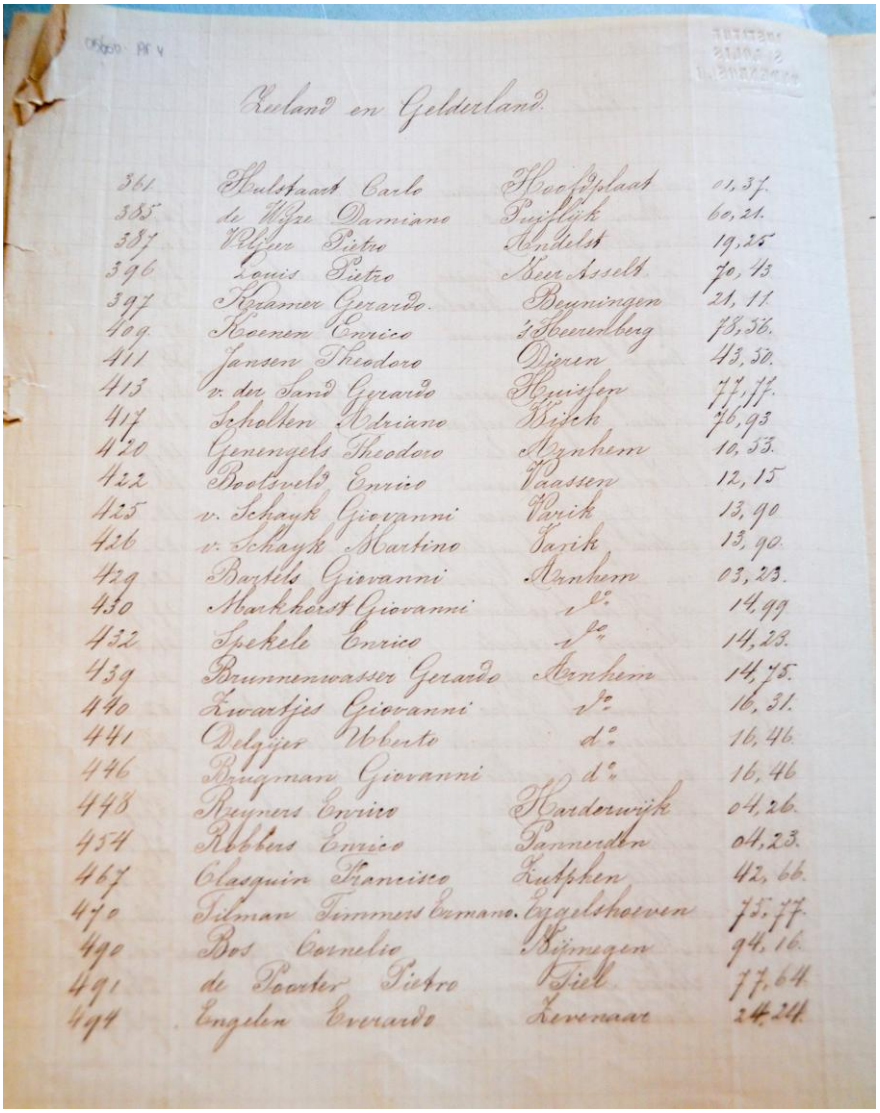
Door de Frans-Duitse Oorlog kon Frankrijk de paus niet langer militair beschermen. Italiaanse troepen trokken op naar Rome en braken op 20 september 1870 bij de Porta Pia door de stadsmuur. Paus Pius IX liet de strijd staken om verder bloedvergieten te voorkomen. De overgebleven Kerkelijke Staat hield feitelijk op te bestaan.

De zouaven leverden hun wapens in. Volgens het Nederlands Zouavenmuseum kwamen zij nog eenmaal samen op het Sint-Pietersplein, waar de paus hun zijn zegen en een volle aflaat gaf. Daarna begon de terugreis. [10]

Martin en Jan hadden officieel van 14 juli tot 20 september gediend: ruim twee maanden in plaats van de afgesproken twee jaar. Zij behoorden daarmee tot de allerlaatste lichting pauselijke zouaven.

Terug naar huis

Beide broers waren op 2 oktober 1870 weer thuis. Hun grote onderneming eindigde met een opvallend klein maar precies bedrag.

Holland en Gelderland.

361	Hulstaart Carlo	Hoofdplaat	01,37.
385	de Wijze Damiano	Puiflijk	60,21.
387	Wijze Pietro	Andelst	19,25
396	Louis Pietro	Kesteren	70,43
397	Kramer Gerardo	Beuningen	21,11
409	Koenen Enrico	's Heerenberg	73,56.
411	Jansen Theodoro	Dijren	43,50.
413	v. der Sand Gerardo	Huissen	77,77.
417	Scholten Adriano	Bijsch	76,93
420	Genengels Theodoro	Arnhem	10,53.
422	Bootsveld Enrico	Vaassen	12,15
425	v. Schayk Giovanni	Varik	13,90
426	v. Schayk Martino	Varik	13,90.
429	Bastels Giovanni	Arnhem	03,23.
430	Markhorst Giovanni	d°	14,99
432	Spekels Enrico	d°	14,23.
439	Brunnenwasser Gerardo	Arnhem	14,75.
440	Zwartjes Giovanni	d°	16,31.
441	Delgijer Ubento	d°	16,46
446	Buijsman Giovanni	d°	16,46
448	Reyners Enrico	Harderwijk	04,26.
454	Ribbes Enrico	Tamerden	04,23.
467	Clasquin Francisco	Zutphen	42,66.
470	Tilman Timmers Germano	Eggelshoven	75,77.
490	Bos Cornelio	Bijmegen	94,16.
491	de Poorter Pietro	Tiel	77,64
494	Engelen Everardo	Leverwaar	24,24

Op deze lijst uit het museum staan V Schaijk Giovanni en V Schaijk Martino uit Varik ieder met 13 gulden en 90 cent. Volgens de museumtoelichting was dit hun tegoed bij terugkeer.

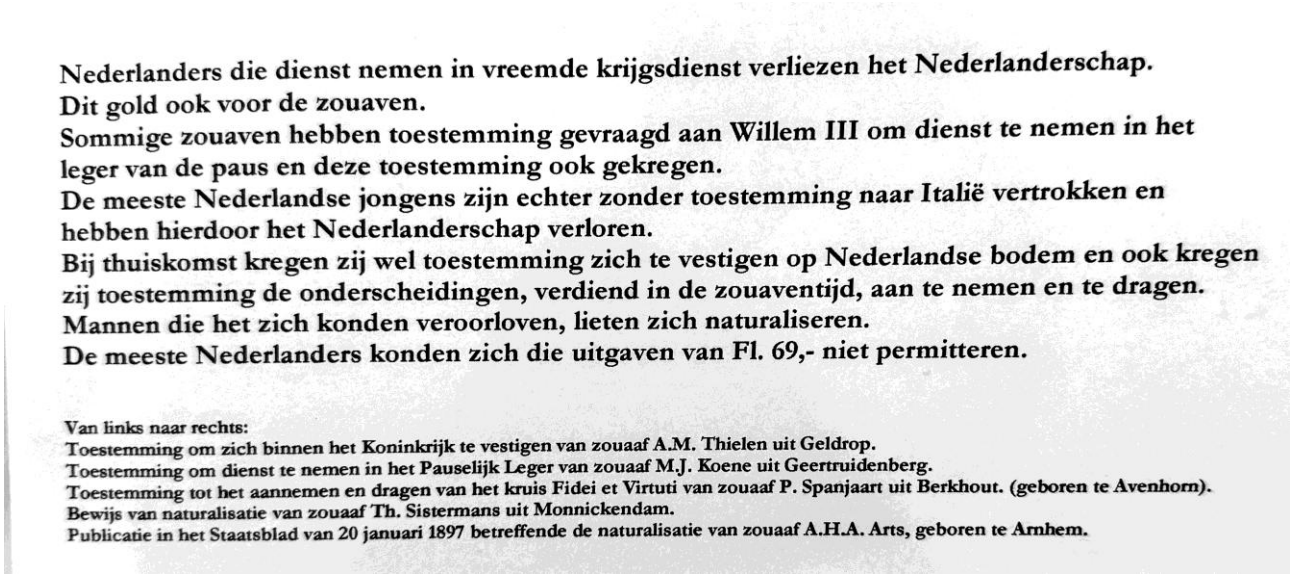
Hun namen werden op een lijst onder "Holland en Gelderland" in Italiaanse vorm genoteerd: Giovanni en Martino. Achter beide namen staat 13,90. Ze hadden dit bedrag tegoed. Het is een achterstallige soldij waar zij nog recht op hadden.
Na het beleg en de val van Rome was de eerste zorg die jongens weer naar Nederland te krijgen, later volgde de nabetaling. Zelfs aan het einde van een idealistische veldtocht bleef er dus gewoon een afrekening over.[11]

Landelijk werden terugkerende zouaven in katholieke kring vaak als helden beschouwd. Er zijn bekende beschrijvingen van vlaggen, muziek en grote menigten in zuidelijke steden. Voor Varik is zo een rechtstreeks verslag niet gevonden. Het is goed mogelijk dat familie, parochie en katholieke dorpsgenoten blij waren met hun behouden terugkeer, maar een erepoort, muziekkorps of officiële ontvangst mogen we niet verzinnen.

Kort gezegd: dat zij op 2 oktober thuiskwamen is gedocumenteerd; hoe de Achterstraat die dag klonk, weten we niet.

Het Nederlanderschap

Aan de terugkeer zat voor veel zouaven een wrange juridische kant.

Museumtekst over verlies van het Nederlanderschap en naturalisatiekosten van 69 gulden. Foto gemaakt in het Nederlands Zouavenmuseum op 25 oktober 2026.

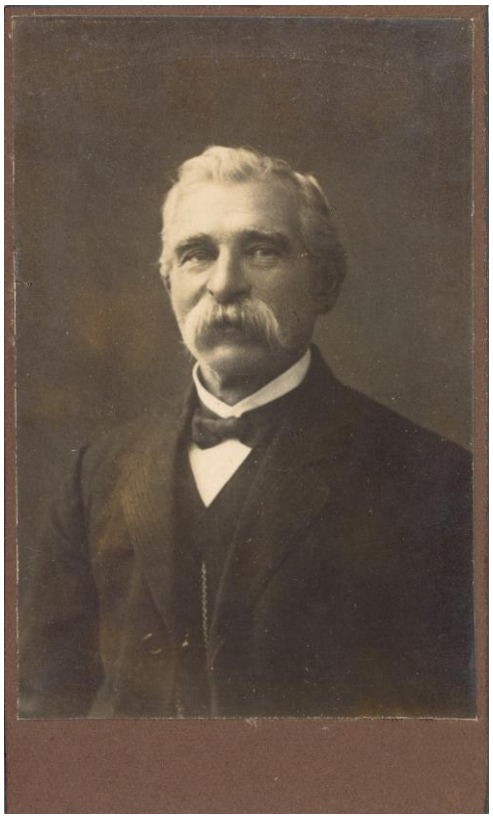
Nederlanders die zonder koninklijke toestemming in vreemde krijgsdienst traden, verloren volgens de toenmalige regels hun Nederlanderschap. Het Nederlands Zouavenmuseum vermeldt dat de meeste zouaven vooraf geen toestemming aan Willem III hadden gevraagd. Bij terugkeer konden zij wel toestemming krijgen om hier te wonen; wie het kon betalen, kon zich laten naturaliseren.[12]

Die naturalisatie kostte 69 gulden. Volgens de museumtekst konden de meeste Nederlandse zouaven zich dat bedrag niet permitteren. De 13 gulden en 90 cent die elk van de broers volgens de museumlijst tegoed had, was ongeveer een vijfde van dat bedrag.

Toch weten we niet of Martin en Jan die 69 gulden moesten betalen. Hun Brusselse formulieren noemen ouderlijke toestemming, maar geen koninklijke vergunning. Dat zij later in Nederland werkten en trouwden bewijst evenmin dat zij Nederlander waren gebleven; ook iemand zonder nationaliteit kon wonen, werken en trouwen. De eerlijkste conclusie is daarom dat hun juridische positie nog niet is vastgesteld.

Het latere leven van Martinus

Na het korte Romeinse avontuur volgde een lang leven op en rond het water.

Martinus op latere leeftijd

Bidprentje uit 1916

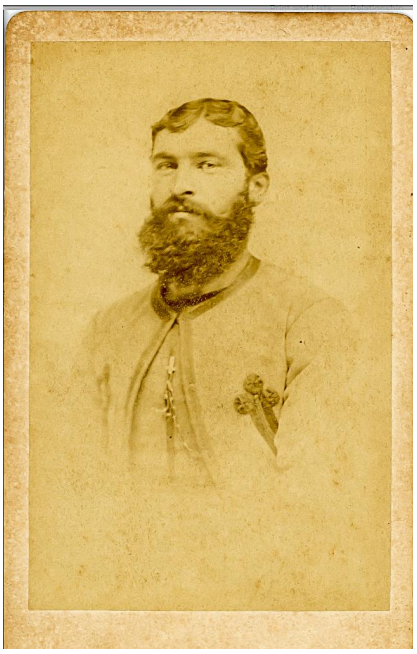
Martinus werd visser en schipper. Op 11 maart 1873 trouwde hij in Rotterdam met Anna Maria Petronella Kern uit Caub in Duitsland. Na haar overlijden in 1879 in het kraambed hertrouwde hij omstreeks 1882 met Johanna Catharina "Keetje" Pasch uit Duisburg. Uit het tweede huwelijk werden twaalf kinderen geboren; en uit het eerste huwelijk was al een zoon.[13]

De geboorteplaatsen van de kinderen laten een varend bestaan zien: Duisburg, Emmerich, Rotterdam, Gent, Herwen en andere plaatsen langs de Rijn en Waal. In 1900 woonde het gezin in Rotterdam op een schip. Later verhuisde Martin naar Ewijk. In 1908 kreeg hij ondersteuning uit het fonds voor oud-pauselijke zouaven.

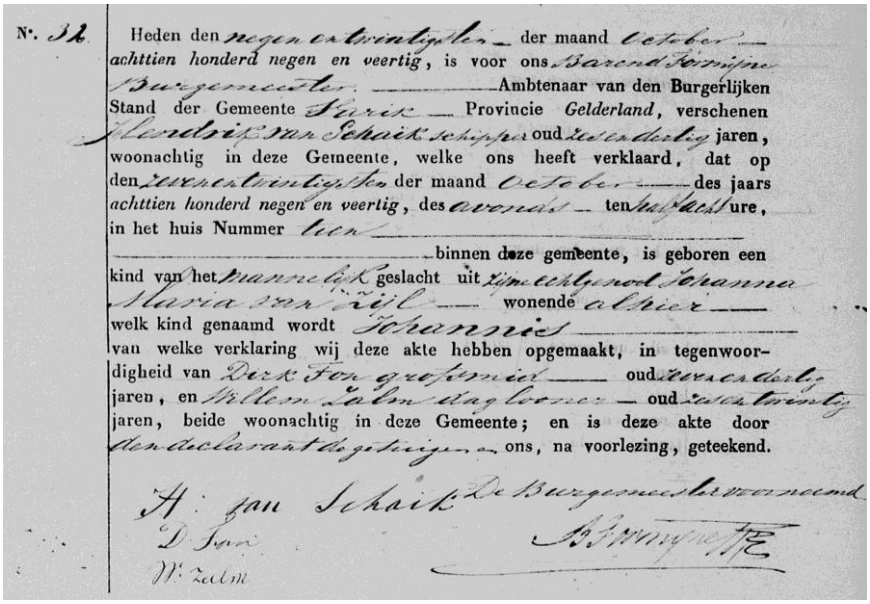
Martinus overleed op 15 juni 1916 in Ewijk, zeventig jaar oud.

Het latere leven van Joannes

Ook Jan keerde terug naar de scheepvaart. In de burgerlijke stukken verdwijnt Giovanni en verschijnt weer Joannes.

Joannes van Schaik

N°. 32.
Heden den negen en twintigsten der maand October achttien honderd negen en veertig, is voor ons Barend Kornelis Burgemeester, Ambtenaar van den Burgerlijken Stand der Gemeente Sprik Provincie Gelderland, verschenen Hendrik van Schaik schipper oud zeventig jaren, woonachtig in deze Gemeente, welke ons heeft verklaard, dat op den zevenentwintigsten der maand October des jaars achttien honderd negen en veertig, des avonds ten half acht ure, in het huis Nummer [illegible] binnen deze gemeente, is geboren een kind van het mannelijk geslacht uit zijne echtgenoot Johanna Maria van Zeil wonende alhier welk kind genaamd wordt Johannes van welke verklaring wij deze akte hebben opgemaakt, in tegenwoordigheid van Dirk Jan grofsmid oud zeventig jaren, en Willem Zalm dagloonder oud zestig jaren, beide woonachtig in deze Gemeente; en is deze akte door den declarant dezelve ons, na voorlezing, geteekend.

H. van Schaik De Burgemeester voornoemd
D. Jan
W. Zalm

Huwelijksakte Rotterdam 2 juni 1875

Joannes werkte als los werkman en schipper. Op 2 juni 1875 trouwde hij in Rotterdam met Jacomina Elisabeth de Jong, geboren in Dordrecht. In de genealogische gegevens worden zes kinderen met zekerheid genoemd. Mogelijk was er een zevende zoon, geboren in 1891 en overleden in 1893. [14]

Een brief uit 1873 noemt de gebroeders Van Schaick als mannen in de buitenlandse scheepvaart. Dat past bij hun achtergrond en bij de latere woonplaatsen van Martin. De pauselijke dienst was kort; het leven als schipper bepaalde veel langer hun bestaan.

Jan overleed op 17 maart 1912 in Rotterdam. Zijn weduwe Jacomina leefde tot 1920.

Wat hun verhaal bijzonder maakt

Niet hun aantal veldslagen maar de sprong van de Achterstraat naar Rome maakt deze geschiedenis bijzonder.

Martin en Jan vertrokken vanuit een klein Betuws dorp naar het middelpunt van de katholieke wereld. Zij tekenden voor twee jaar, kregen een uniform en een wapen en zagen binnen enkele weken de staat die zij moesten verdedigen verdwijnen. Daarna keerden zij terug naar het gewone werk, naar huwelijk en gezin, en naar de rivieren die zij al vóór Rome kenden.

Hun documenten tonen hoe een groot historisch conflict in een mensenleven terechtkomt: een handtekening in Brussel, een Italiaanse voornaam, 31 patronen, lege vakken voor verwondingen en een saldo van 13 gulden en 90 cent. Kleine gegevens vertellen hier het grote verhaal.

Tijdlijn

Datum	Gebeurtenis
12 oktober 1845	Geboorte Martinus in Varik
27 oktober 1849	Geboorte Joannes in Varik
28 december 1866	Handlichting voor Martinus als schipper
7 juli 1870	Voorlopige dienstneming in Brussel nummers 5086 en 5087
14 juli 1870	Officiële dienstneming in Rome nummers 10491 en 10492
20 september 1870	Inname van Rome en einde van hun dienst
2 oktober 1870	Weer thuis
11 maart 1873	Huwelijk Martinus en Anna Maria Petronella Kern
2 juni 1875	Huwelijk Joannes en Jacomina Elisabeth de Jong
1882	Huwelijk Martinus en Johanne Catharine (Keetje) Pasch
17 maart 1912	Overlijden Joannes in Rotterdam
15 juni 1916	Overlijden Martinus in Ewijk

Nog wat plaatjes uit het Zouavenmuseum in Oudenbosch

GESNEUVELDE NEDERLANDSE ZOEAVEN

7 oktober 1867 te Bagnorea:

Petrus N. Heykamp	Amsterdam

13 oktober 1867 te Monte Libretti:

Antoon Bongenaar	Leur
Frans v.d. Boom	Veghel
Joannes Crone	Groningen
Pieter Jansz. Jong	Lutjebroek
Godfried van Ravenstein	Driel
Antoon Otten	Veghel
Hendrik Bakker	Ter Aar
Andreas Schotten	Haarlem

3 november 1867 te Mentana:

Gerard Effemeijer	Amsterdam
Eduard van Bambost	Overslag
Simon Franken	Dronrijp
Eduard Heyman	Dussen
Hendrik van Hooren	's-Hertogenbosch
Jacob Melckert	Zierikzee
Cornelis Pronk	Avenhorn-Zegwaart
Johan Zandvliet	Delft

Overleden aan hun verwondingen:

Jacob van Hees	Delft	21 december 1867
Jan Huibers	Grootebroek	28 januari 1868
Hendrik Roemers	Bloemendaal	10 november 1867
Johan Vlemminckx	Beek en Donk	28 november 1867
Joannes Vogelaar	's.Gravenhage	21 januari 1868

De Helden van Albaro:

Jacob van der Meijden	Drunen	7 augustus 1867
Gijs van Ophem	Alkmaar	15 augustus 1867
Hendrik Peters	Beek (Nijmegen)	5 augustus 1867

Tengevolge van ziekte overleden in hospitalen ca. 170
Ziek thuisgekomen en overleden 12

Pauselijke Zouaven

Volgens de matricule. lijsten van 1 januari 1861 tot 20 september 1870: 11036

Nederland	3181
Frankrijk	2964
België	1634
Italië	744
Canada	498
Duitsland	249
Ierland	184
Engeland	125
Spanje	94
Zwitserland	45
Polen	33
Oostenrijk	28
Schotland	25
Luxemburg	20
Portugal	19
Verenigde Staten van Amerika	17
Antillen	14
Zuid-Amerika	9
Rusland	5
China	1
Nationaliteit onbekend	38

Nog wat foto's uit het boek over de Zouaven in de Betuwe van Lieven Gorissen.

15.10.1859-Wadenoijen-Tiel 30.3.1928). Hij kreeg in 1908 ondersteuning van het ondersteuningsfonds voor oud Pauselijke Zoeaven, en overleed op 15.6.1916 te Ewijk.
Uit het tweede huwelijk sproten 10 kinderen:

Jesus! Maria! Joseph!
Die Leiden dieser Zeit sind nicht zu vergleichen mit der Herrlichkeit, die an uns wird offenbar werden.
Röm. 8, 18.

Zum frommen Andenken
an Frau
Anna Maria Petronella van Schaik
geb. Kern.

Dieselbe war geboren zu Cöln 1832 den 10. März, wurde getraut mit dem Seeman mann **Martin van Schaik** 1876 den 11. März und starb in Folge des Wochenbettes 1878 den 27. August. An ihrem Grabe betrauern ihr Gatte, zwei Kinder, ihre Eltern und sonstige Verwandten. den allzufrühen Verlust und empfehlen ihre Seele dem Gebete der Gläubigen.

Gebet.

Schaus, o Herr, in Gnaden herab auf die Seele Deiner Dienerin, verzeihe ihr alle Sünden und Fehler und nimm sie auf in Deine Herrlichkeit. Uns selbst erwirke die Gnade, dass wir hier nach Deinem à. Willen leben, damit wir im Himmel uns alle wiederfinden. Durch Christum unsern Herrn. Amen.

Sie ruhe im Frieden. Amen.

DRUK VAN J. VERFURTH, DOETINCHEM.

Bidprentje Anna Maria Petronella Kern & portret Johanna Catharina Pasch, 1ste & 2de vrouw van Marinus van Schaik, beide verz. Jos van 't Hooft

1 Wilhelm Aloijsius (Willem) van Schaik (Duisburg-Duitsland 14.7.1883-Valburg 2.4.1948, Rijnschipper, huwde op 25.11.1908 te Rotterdam met Henrica Petronella van Esch, waarvan Martin en Marie van Schaik);
2 Maria Adriana van Schaik (Duisburg-Duitsland 6.6.1885 - Tiel 22.12.1960, huwde op 23.8.1905 te Rotterdam met Lambertus Vermaas, waarvan Catharina Elisabeth {Lies} Vermaas {1907-1982}en Antonius Ferdinand Vermaas);

3 Eugen Joseph (Arie) van Schaik (

†
Ter gedachtenis aan
Margaretha Catharina van Schaik
weduwe van
Peter van der Zanden

De overledene werd geboren te Duisburg 11 juli 1889 en overleed in het Ziekenhuis te Sittard, gesterkt door de genademiddelen van de H. Kerk, 29 januari 1965.

Veel zorgen en leed hebben een stempel gedrukt op dit moederleven. Reeds vroeg moest zij haar man missen. Maar met een groot geloof en godsvrucht heeft zij haar eenzamheid verdragen en geheiligd. Beroofd van de liefde en de kracht van haar man streed zij moedig de strijd van het leven en offerde haar moederlijke kracht voor haar kinderen. In gedachte was zij steeds bij hen en ook in haar dagelijks gebed van de rozenkrans. Deze moedertaal zal zij bij God gaan voortzetten.

Mijn goede kinderen, gij waart mijn trots. Laat in u voortleven dat vurig geloof en de opofferende liefde, die gij van mij gezien hebt. Blijft elkander steunen met uw onderlinge hartelijkheid.

Gij allen, die mij dierbaar zijn, dank voor uw liefde en steun. Vooral gij, waarmee ik zovele jaren mijn woning mocht delen. Wilt tonen dat uw liefde niet tot over het graf en wilt me de bereisdienst bewijzen van uw smeekgebed:
„Barmhartige Jezus, geef haar ziel de eeuwige rust."

Begr. Ond. W. Wauben Sittard - Telefoon 3572

Bidprentje Margaretha Catharina van Schaik, & 2 portretten va Franziska van Schaik, alle verz. Jos van 't Hooft

Bronnen en verantwoording

De persoonsgeschiedenis is gebaseerd op oorspronkelijke documenten en genealogisch onderzoek. Algemene achtergronden zijn ontleend aan het Nederlands Zouavenmuseum en regionale erfgoedbronnen.

1 Geboorteakten en genealogische overzichten van de familie Van Schaik; Lieven Gorissen, Kronijk van 58 dienstnemingen door 53 Pauselijke Zouaven uit de Betuwe, p. 174 en 259.

2 Lokaal adresonderzoek van Alex. Het huidige pand aan Achterstraat 36 dateert volgens BAG-gegevens van na 1870; de foto toont daarom de huidige situatie op de onderzochte woonplek.

3 Regionaal Archief Rivierenland, "Varik"; geschiedenis van de statie Varik en de Petrus en Pauluskerk; de huidige kerk werd in 1878-1879 gebouwd.

4 Nederlandsche Staatscourant, 3 januari 1867, bekendmaking handlichting Martinus van Schaik.

5 Krantenknipsel "Zouaven", juli 1870, met de lijst van het transport van 7 juli; collectie familieonderzoek.

6 Stichting Nederlands Zouavenmuseum, "Werving en reis naar Rome".

7 Gorissen, p. 174-175; Brusselse aanwervingsbladen nummers 5086 en 5087.

8 Gorissen, p. 175; pauselijke stamnummers 10491 en 10492.

9 Libretto d'uomo di truppa van Giovanni Vanschaik, stamnummer 10492; scans uit de documentatiecollectie van het Nederlands Zouavenmuseum.

10 Stichting Nederlands Zouavenmuseum, "Verloop strijd in Italië" en "Terugkeer naar Nederland".

11 Museumdocument met saldi voor "Holland en Gelderland"; foto gemaakt in het Nederlands Zouavenmuseum op 25 oktober 2026.

12 Museumtekst over verlies van Nederlanderschap, koninklijke toestemming en naturalisatiekosten van 69 gulden; Nederlands Zouavenmuseum, foto 25 oktober 2026.

13 Gorissen, p. 256-258; NGV Betuwe, dossier Martin van Schaik, nummer 10491.

14 Gorissen, p. 259; NGV Betuwe, dossier Jan van Schaik, nummer 10492.

Webbronnen

https://zouavenmuseum.nl/zouaven/werving-in-nederland/

https://zouavenmuseum.nl/zouaven/verloop-strijd-zouaven-italie/

https://zouavenmuseum.nl/zouaven/terugkeer-naar-nederland/

https://zouavenmuseum.nl/museum-documentatie/zouavenregister/

https://www.ngv-afdelingen.nl/bet/van_schaik_martin-zouaaf-10491/

https://www.ngv-afdelingen.nl/bet/van_schaik_jan-zouaaf-10492/

https://regionaalarchiefrivierenland.nl/varik

www.petruspauluskerk.nl/?page_id=19

Beeldverantwoording

De familieportretten, akten, krantenknipsels en scans zijn afkomstig uit familieonderzoek. De museumfoto's zijn op 25 oktober 2026 gemaakt in het Nederlands Zouavenmuseum in Oudenbosch.